

ORGEL INTERNATIONAL 2 (1998), NR 1–6; 3 (1999), NR 1–6

W latach 1998–1999 ukazały się dwa nowe roczniki dwumiesięcznika „Orgel International. Zeitschrift für Orgelbau und Orgelmusik” Wydawcą czasopisma jest Freiburger Musik Forum GmbH. Jest to czasopismo prawie zupełnie nowe na rynku wydawniczym. Rok 1998 jest bowiem drugim rokiem istnienia czasopisma. Redaktorem odpowiedzialnym w 1998 r. był Markus Zimmermann, z kolei w 1999 r. numer drugi wymienia już dwóch redaktorów; obok Markusa Zimmermanna jest nim Friedrich Sprondel.

„Orgel International” ma format A4, wydawane jest na półkredowym papierze; okładka czasopisma zaś ma papier o większej gramaturze i jest kolorowa. Przedstawiane są na niej zazwyczaj instrumenty lub ich charakterystyczne części, które mają związek z treścią numeru. Czasopismo liczy przeciętnie 70–80 stron. Zgodnie ze współczesnymi trendami wydawniczymi omawiane zeszyty zawierają również relatywnie dużą ilość reklam (niejednokrotnie kolorowych): firm, wydawnictw i koncertów organowych. Czasopismo należy do grupy czasopism niemieckojęzycznych, jednakże niewielka część artykułów napisana jest w innych językach (angielskim, włoskim).

Układ czasopisma opiera się na niezwykle zwartej i konsekwentnej kompozycji. Na s. 3 podawana jest zawsze zawartość całego numeru, z kolei na s. 5 kilka zdań wstępu redaktora odpowiedzialnego, po czym od s. 6 treść, uporządkowana według następującego układu:

- Thema* — część ta zawiera naukowe rozprawy, artykuły popularnonaukowe oraz wywiady związane z przewodnią myślą numeru;
- Orgelpunkt* — tu prezentowane są nowo wybudowane lub oddane do użytku po remoncie organy; ponadto omawiane są również interesujące rozwiązania techniczne związane z budową organów;
- Nachklänge* — w punkcie tym zawarte są między innymi życiorysy współcześnie żyjących kompozytorów, organistów, organologów, omawiane są

festiwale oraz działalność towarzystw i wydawnictw zajmujących się organami i muzyką organową;

- Notenpult* — to nowa rubryka w czasopiśmie. Zawiera ona we wszystkich numerach omawianych dwóch roczników jeden parostronicowy artykuł, którego tematyką są dawne i współczesne dzieła organowe oraz dotyczące ich uwagi historyczne i interpretacyjno-wykonawcze;
- Medien* — to omówienia i wykaz najnowszych wydawnictw książkowych, nutowych oraz nagrań związanych z muzyką organową;
- Mixtur* — w tej ostatniej części czasopismo podaje informacje i terminy różnego rodzaju spotkań, koncertów, konkursów i festiwali organowych, zjazdów i sympozjów organologicznych; ponadto informacje o kursach muzycznych i inne temu podobne wiadomości. Rubryka ta zawiera również listy czytelników.

Już z tego powyższego układu widać, że czasopismo „Orgel International. Zeitschrift für Orgelbau und Orgelmusik” zawiera bardzo bogaty i wszechstronny wachlarz informacji związanych z dziedziną muzycznej sztuki, jaką jest muzyka organowa i muzykologicznej myśli o tym instrumencie. W tym krótkim podsumowaniu dwóch roczników omawianego czasopisma nie sposób jednak choćby tylko zasygnalizować wszystkich wartych zwrócenia uwagi artykułów, punktów i informacji w nich zawartych. Postaramy się wskazać jedynie treść przewodnią poszczególnych numerów i ciekawsze artykuły i informacje.

Rok 1998

Numer pierwszy czasopisma posiada jakby dwa główne punkty ciężkości. Są nimi dwa tematy wiodące: *Arbeitsplatz Orgel* i organy w salach koncertowych. Niezwykle interesujące z punktu widzenia technik konstrukcyjnych mechanizmów systemu kopulacji są rozważania Hansa-Joachima Röhrsa, które zatytułował *Virtus unita fortior*. Godny uwagi jest również artykuł Ralfa-Thomasa Lindnera *Der „Arbeitsplatz Orgel” in der neuen Musik*. Autor ilustruje swoje rozważania przykładami współczesnych notacji utworów organowych. Z kolei Mark Vogl opisuje działalność południowo-niemieckiej dynastii budowniczych organów — Späth. Pierwszym przedstawicielem tej dynastii był Aloisius, urodzony w 1825 r. Autor artykułu podaje wykaz instrumentów zbudowanych przez tą dynastię do 1972 r.

Numer drugi czasopisma jest z punktu widzenia zaproponowanej tematyki bardzo osobliwy. Przybliży bowiem czytelnikom organy rumuńskie, a w rubrykach *Orgelpunkt*, *Nachklänge* i *Medien* przeważają teksty o organach chorwackich, włoskich i instrumentach na hiszpańskiej Majorce. Jak pisze we wstępie Markus Zimmermann, treść tego numeru jest wynikiem intensywnych badań kultury organowej na terenach południowo-wschodniej Europy. Badania te przeprowadzili współpracownicy czasopisma w 1997 r.

Johannes Götz podejmuje w numerze trzecim „Orgel International” niezwykle aktualną tematykę miejsca koncertów organowych w ogólnie pojętym życiu koncertowym. Autor wskazuje na ścisły związek muzyki organowej z liturgią, a jednocześnie ścisły związek brzmienia organów z przestrzenią sakralną kościoła. Z kolei Hermann J. Busch w artykule *Alte Orgeln erhalten — wozu?* przedstawia szereg racji za utrzymywaniem i restauracją starych instrumentów. Z jednej strony — pisze Busch — egzystują w społecznościach argumenty ekonomiczne i utylitarne, z drugiej jednak strony potrzeba nieustannie akcentować racje historyczne, estetyczne, kulturowe i inne, które będą inspiracją do troski o stare organy. W *Orgelpunkt* omówiono nowe organy w katedrze kolońskiej (Friedrich Sprondel) oraz w katedrze w Fuldzie (Hans-Jürgen Kaiser). Osobliwością tego numeru czasopisma jest obszerna praca Ingo Bubendorfera na temat organów w Ameryce Południowej.

Rubryki *Thema* i *Orgelpunkt* w czwartym numerze czasopisma poświęcone zostały organom i problematyce organologicznej w krajach skandynawskich, głównie w Szwecji. W baroku skandynawskie organy pochodziły z Holandii i Niemiec. Wiek XIX to czas studiów fińskich i norweskich kompozytorów w Lipsku. Skandynawscy budowniczowie organów zaś kształcą się w tym czasie u Cavaillé-Colla. W XX w. budownictwo organowe i muzyczna kultura organowa krajów skandynawskich klasyfikuje je na bardzo wysokim poziomie. W rubryce *Medien* Guido Krawinkel i Michael Hochgartz podjęli niezwykle aktualną tematykę obecności organów na stronach internetowych. Podano szereg adresów internetowych: sławnych instrumentów, firm zajmujących się budownictwem organów, festiwali organowych i wiele innych. W tym miejscu warto przytoczyć adres strony internetowej omawianego czasopisma: <http://www.orgelforum.de>.

Piąty numer „Orgel International” nazwany został przez Markusa Zimmermanna *stillen Seite* — „strony ciszy”. Całość otwiera wywiad Ariane Metz z koncertującą organistką, urodzoną w Nowej Zelandii, Dame Gillian Weir. Rozmowa dotyczy twórczości Oliviera Messiaena i jej interpretacji. Z kolei Guido Krawinkel w rozległym opracowaniu *Musik für die Stille — Musik aus der Stille* zajmuje się twórczością Charlesa Tournemire’a. W podtytule artykułu nazywa Tournemire’a mistykiem organów. Po kilku słowach wstępu Krawinkel dzieli treść według następującego schematu: Muzyczne korzenie Tournemire’a; Tournemire i liturgia; *L’Orgue Mystique*; Odnowiciel; Muzyczna mistyka; Tournemire i muzyczne następstwa. Jako ilustracje do artykułu służą pierwsze cztery obrazy z cyklu Toma Walkera, które namalowane zostały do *Sei Fioretti* Tournemire’a. Spośród wielu jeszcze innych godnych uwagi treści w piątym numerze „Orgel International” pragniemy przedstawić głos Christopha Wolffa *Eine recht gute und recht schöne Orgel* w sprawie konieczności nowych organów w kościele Św. Tomasza w Lipsku, znajdujący się w rubryce *Orgelpunkt*. Obecnie miasto Lipsk nie ma instrumentu odpowiadającego muzyce Jana Sebastiana Bacha. Oba instrumenty w kościele Św. Tomasza (Sauer-Orgel i Schuke-Orgel) nie odpowiadają wymaganiom, jakie „stawia” im muzyka Kantora Lipskiego. Za-

planowane nowe organy to 62-głosowy instrument wzorowany na organach Sterzinga (Sterzing-Orgel) z kościoła w Eisenach, w którym J.S. Bach został ochrzczony. W omawianym numerze ponadto Manuel Rösler w niedługiej nocy sygnalizuje 75-lecie wydawnictwa Bärenreiter, a Dieter Voigt opisuje działalność *Orgelbewegung* w czasach powojennych w Niemieckiej Republice Demokratycznej.

Ostatni numer czasopisma z 1998 r. poświęcony został budownictwu organowemu i twórczości na ten instrument z rejonów północnych i północno-wschodnich Niemiec. Muzyka i budownictwo organowe tego rejonu naznaczone są cechami, które wyodrębniają ją i specyfikują na tle całych Niemiec. To przecież z rejonem północnych i północno-wschodnich Niemiec kojarzone są między innymi następujące pojęcia: „wieża pedałowa”, „prospekt hamburski”, *Arp Schnitger* i inne. W artykule otwierającym zeszyt Wolfram Syré podejmuje ważką problematykę rejestracji siedemnastowiecznej muzyki północnoniemieckich kompozytorów. Syré opisuje najpierw muzykę organową omawianego okresu, z kolei instrumenty, jakie mieli do dyspozycji twórcy tego czasu i w końcu sposoby rejestracji tej muzyki na organach. Bardzo interesujący jest wywiad Markusa Zimmermanna z Haraldem Voglem. Harald Vogel to niekwestionowany autorytet w dziedzinie interpretacji niemieckiej muzyki organowej z czasów gotyku, renesansu i baroku. Również rubryki *Orgelpunkt* i *Notenpult* podejmują przewodni temat tego numeru czasopisma. Z kolei w rubryce *Nachklänge* Matthias Geuting zastanawia się nad dwudziestowieczną muzyką organową (*Orgelmusik des 20. Jahrhunderts — eine Retrospektive*). Przyczynkiem do tych rozważań był cykl koncertów organowych Gerda Zachera w ewangelickim kościele w Essen-Rellinghausen.

Rok 1999

„Organy i muzyka organowa w religii Mojżeszowej — to odległa dla nas problematyka albo nawet wręcz nie do pomyślenia” Tymi słowami rozpoczyna Markus Zimmermann pierwszy numer „Orgel International” z 1999 r. Właśnie ta tematyka jest dominującą w tym numerze. *Die Brücke zu einem neuen Synagogenleben* to tytuł wywiadu, jaki przeprowadził Markus Zimmermann z Andorem Izsákiem. Padło między innymi pytanie o zadania dla organów w liturgii synagogałnej. Andor Izsák widzi je w towarzyszeniu śpiewowi chóru bądź kantora, a także w wypełnianiu czasu, kiedy rabin przechodzi do pulpitu, z którego będzie odczytywał święte pisma. Z kolei Jürgen Rodeland i Achim Seip w artykule *Beiträge zur Erfassung von Synagogenorgeln* przedstawiają i omawiają wybrane synagogałne organy w Niemczech (stan na 31 grudnia 1999 r.). Bardzo interesujące są również rozważania Hermana Berlinskiego, które zatytułował *Wo ist jüdische Orgelmusik zu hören*. Z kolei o życiu i pracy Hermana Berlinskiego pisze Achim Seip. Berlinski urodził się w Lipsku w 1910 r. Rodzice jego pochodzili z Łodzi. Ukończył lipskie konserwatorium, po czym emigrował do Paryża, gdzie kontynuował swoje muzyczne studia u wielu wybitnych organistów tego czasu. Studiował wspólnie między innymi z Olivierem

Messiaenem. W czasie drugiej wojny światowej wyemigrował do USA. Achim Seip w rubryce *Notenpult* poddaje analizie Symfonię organową nr 7 *David i Goliat* Hermana Berlińskiego.

Numer drugi dwumiesięcznika zajmuje się organami w Stanach Zjednoczonych. Z tego powodu część publikacji jest w języku angielskim. Przedstawiciele zespołu redakcyjnego „Orgel International” uczestniczyli w październiku 1998 r. w konferencji zorganizowanej przez American Institute of Organbuilders (AIO). Wtedy właśnie podjęto decyzję o poświęceniu jednego z numerów czasopisma organom w USA. Friedrich Sprondel podkreśla konieczność podejmowania regularnie tej tematyki w kolejnych numerach czasopisma, aby móc śledzić historię i rozwój budownictwa organowego i muzyki pisanej na ten instrument. Wśród artykułów interesująca jest praca porównawcza Martina Karesa. Autor przedstawia wpływ niemieckiego budownictwa organowego na budownictwo amerykańskie. Z kolei w rubryce *Orgelpunkt* przedstawiono między innymi trzy instrumenty z Duke University Chapel, a także, jako wypadkową tematyki z poprzedniego i bieżącego numeru, Tina Frühauf przedstawiła nowojorskie organy ze świątyni *Emmanu-El*.

Andreas, Gottfried i Johann Andreas Silbermann — oto w zasadzie cała treść trzeciego numeru „Orgel International”. Jak pisze we wstępie Markus Zimmermann zawsze aktualne pozostaną pytania o piękno brzmienia instrumentów wybudowanych przez rodzinę Silbermann. Ale ciężko dyskutować z czymś, co jest sprawą estetyki i smaku. Z pewnością dzieło rodziny Silbermannów jest pod wieloma względami imponujące, a ponadto wiele tych instrumentów zachowało się po dzień dzisiejszy. Frank-Harald Greß przedstawia ilość instrumentów wybudowanych przez Gottfrieda Silbermanna. Ten sam autor pisze o organach Silbermanna dla *Frauenkirche* w Dreźnie. Takie organy zostały wybudowane w tym kościele w 1736 r. Zniszczone zostały w trakcie bombardowań Drezna w ostatnich miesiącach wojny. W związku z odbudową tego kościoła myśli się również o odbudowie instrumentu. Do dyskusji dołącza się również Horst Hodick. Konkluduje on swoją wypowiedź następująco: cel poszukiwań rozwiązania sprawy organów dla *Frauenkirche* musi w każdym razie, pomimo wielu problemów i rozbieżności, dążyć do wybudowania w kościele dobrego instrumentu. Tematyce nadrzędnej numeru poświęcone są ponadto wszystkie artykuły w rubryce *Orgelpunkt*.

W tematyce budownictwa organowego i myśli organologicznej nieznanym „obszarem” w Europie pozostaje Anglia. Dlatego czwarty numer czasopisma poświęcono organom angielskim. Wiele interesujących pod różnymi względami instrumentów znajduje się w Wielkiej Brytanii. „Angielskie organy są romantyczne” — jak pisał Thomas Moore w 1934 r., kiedy przedstawiał organy Willisa z katedry w Liverpoolu. Szczególną cechą angielskiej muzyki organowej i angielskiego budownictwa organowego — jak pisze we wstępie Friedrich Sprondel — jest fakt, że zawsze okazały się odporne na wpływ skrajnych tendencji. Część publikacji w tym wydaniu dwumiesięcznika napisana jest w języku angielskim. Mocną, a zarazem wartości-

wą stroną niemieckiego dwumiesięcznika są artykuły dotyczące historii budownictwa organowego. Tak jest i w tym numerze: historyczny charakter ma praca Stephena Bicknella *Thomas Christopher Lewis and Art Organ Building in Victorian Britain*. Z kolei Nigel Allcoat podejmuje problematykę improwizacji organowych. Motywacja do improwizowania — według niego — rodzi się z przeżycia brzmienia (*Klang-erlebnis*). Osobliwą treść przynoszą obszernie rozważania Willego Wiesingera. Autor występuje w obronie organów kinowych (*Eine Lanze brechen für die Kinoorgel*). Na koniec pragniemy zwrócić jeszcze uwagę na rubrykę *Orgelpunkt* i znajdujący się w niej artykuł Thomasa Lipskiego „*Die beste Konzertsaalorgel Europas*” *Die Willis-Orgel im Alexandria Palace, London*. Autor ilustruje swoje rozważania wieloma zdjęciami, między innymi z kolejnych etapów budowy instrumentu; podaje również dyspozycję organów.

Piąty numer recenzowanego czasopisma z 1999 r. otwiera artykuł Charlesa Nazariania *Pipe Organ Architecture*. Jest to pierwsza część rozważań. Podaje między innymi 10 przykazań organowego projektu. Są to: (1) położenie centralne i usytuowanie możliwie najbliżej sklepienia; (2) mechaniczna traktura; (3) wolnostojący, drewniany prospekt; (4) harmonizujący się z architekturą projekt prospektu; (5) właściwa długość i szyk piszczałek; (6) projekt instrumentu w skali; (7) studium nad starymi organami; (8) koncertowe i liturgiczne zastosowanie; (9) unikalna i zachwycająca „osobowość” instrumentu; (10) oświetlenie instrumentu. Autor zwraca uwagę na konieczność przygotowania modelu instrumentu w skali. Proponuje wielkość skali 1:16. Harmonizowaniem prospektu organowego z architekturą wnętrza zajmuje się także Maria Schwarz w artykule *Gebäude im Gebäude — Architektur und Orgel*. Zaletą tej pracy jest szereg zdjęć, szkiców i projektów wnętrza kościoła z organami w rzucie. Z kolei Wolfgang Guhsward opisuje działalność firmy Glatte-Götz (*Ein junger Betrieb mit klingendem Namen*). Ponadto w numerze przedstawiono również sylwetkę i twórczość kompozytora Wolframa Grafa urodzonego w 1965 r. (Michael Gerhard Kaufmann *Komponieren für ein kosmisches Instrument*).

Ostatni numer „*Orgel International*” kontynuuje tematykę z numeru poprzedniego. W rubryce *Thema* czasopismo przynosi dwa artykuły. Pierwszy z nich to niezwykle obszerna praca Holgera Brüllsa zatytułowana *Notwendiges Möbel oder Chance für den Raum? Neue Orgeln in alten Räumen. Überlegungen aus der Sicht des Bau- und Kunstdenkmalspflegers*. Drugi z kolei artykuł to dalszy ciąg rozważań Charlesa Nazariania z poprzedniego numeru (*Pipe Organ Architecture*). W rubryce *Orgelpunkt* Horst Hoffman pisze o bachowskich organach w kościele Św. Bonifacego w Amstade. W kościele tym są dwa takie instrumenty wybudowane przez firmy Wender i Steinmeyer. Na zakończenie numeru, zgodnie z obowiązującym schematem, podano terminarz koncertów, kursów i sesji organowych.